Gintautas Zabiela

Šeimyniškėlių archeologijos paminklų komplekso tyrinėjimai

1992-1993 m. LII tęsė Šeimyniškėlių piliakalnio, Anykščių raj., tyrinėjimus, pradėtus 199O m. (žr. ATL 199O ir 1991 metais. V. 1992. T. l. P. 57-6O). Didžiausias dėmesys skirtas iki šiol mažiausiai kasinėtoms komplekso vietoms - piliakalnio šlaitams, grioviams bei papiliams.

Piliakalnyje ištirtas bendras 153 kv. m plotas. Toliau buvo tyrinėjamas aikštelės PV kraštas. Ties šlaito pradžia atidengtas 2Ox3 m dydžio plotas, apimantis pilies gynybinės sienos išorinę dalį. Visame plote kultūrinis sluoksnis buvo visiškai suardytas arimų. Gynybinės sienos pakraštį žymėjo tik paskiri 7x5x3 - 5Ox44x32 cm dydžio akmenys, gulintys ant užplūkto iki 3O cm storio raudono molio sluoksnio. Tarp akmenų rasta paskirų molio tinko trupinių, gyvulių kaulų, žiestos keramikos šukių. Keramika identiška rastai ankstesnių tyrinėjimų metu.

PR dalyje tirtas plotas atsirėmė į pylimą. Tyrinėtoje vietoje pylimas buvo piltas vieną kartą iš gryno raudono molio (sluoksnio storis - l3O cm). Jame lO ir 4O cm aukštyje virš įžemio pastebėti 2 ploni 6-lO cm storio pilko smėlio su degėsiais sluoksneliai, viršutinis iš kurių atsiremia į 36x2Ox19 cm dydžio akmenį. Paskirų akmenų pasitaiko ir pylimo molyje, 4O-6O cm aukščiau įžemio. Greičiausiai tai bus pylimo remonto liekanos, tačiau kadangi tyrinėta tik jo vidaus šlaito žemutinė dalis, anksti kalbėti apie kokias nors pylimo rekonstrukcijas.

PV šlaite, laiptų į piliakalnį vietoje, ištirtas 4Ox2 m dydžio plotas, padarant pilną piliakalnio šlaito pjūvį nuo 199O m. tyrinėtos vietos iki Volupio upelio slėnio vidurio. Nustatyta, kad

jokių žymesnių kultūrinių sluoksnių ar gynybinių įrengimų šlaite nėra. Didžioji šlaito dalis sutvirtinta 10-30 cm storio užplūkto raudono molio sluoksniu. Volupio slėnyje reljefą labai pakeitė XX a. arimai. Piliakalnio pašlaitėje matoma ryški 3 m pločio viršuje ir 1,5 m aukščio nuo upelio vagos terasa yra arimo padarinys. Padarius jos pjūvį, paaiškėjo, kad terasa suformuota iš 3 m storio nuartos nuo piliakalnio viršaus į Volupio vagos pakraštį smėlėtos žemės, kurioje pasitaiko paskirų molio tinko gabalėlių, gyvulių kaulų, puodų šukių. Piliakalnio naudojimo metu (XIII a.) Volupio upelio dugnas buvo 1,5 m žemiau dabartinio jo paviršiaus. Per kažkokį nesmarkų pilies puolimą nuo jo sienų nukrito ir įsmego į dumblą apanglėjusių rąstų. Trijų tokių 20 cm pločio sudegusių rąstų liekanos rastos upelio vagos pakraštyje, dar kažkiek degėsių buvo išsklidę apie 1 m pločio juostoje upelio vagoje. Rąstai gulėjo išilgai vagos, pačioje piliakalnio pašlaitėje. Iš virš rąstų susiformavusių žemės sluoksnių matyti, kad piliakalnis naudotas trumpą laiką. Iki pat XX a. sluoksnių jokių žmogaus veiklos pėdsakų nerasta.

PR gynybinio griovio pjūvis (10 kv. m) buvo analogiškas minėtajam. Pilies egzistavimo metu griovys buvo 0,9 m gilesnis už dabartinį. Jo plačiausia ir giliausia vieta ėjo 2 m pločio kelias. Kadangi griovio dugne žemė sunki (molis), kelio vietoje į jį primesta akmenų. Atidengtas netvarkingas 6,5x6x2,5 - 26x20x19 cm dydžio akmenų grindinėlis be jokių archeologinių radinių.

Pirmajame papilyje tyrinėti jo gynybiniai įtvirtinimai aikštelės ŠV pakraštyje. Padarytas čia matomo pylimo ir griovio pjūvis (52 kv. m). Paaiškėjo, kad visi papilio gynybiniai įrenginiai faktiškai yra sunaikinti. Povelėniniame sluoksnyje rasti keli smulkūs molio tinko gabalėliai. Atrodo, kad pirmojo papilio pylimas buvo labai nedidelis, o aikštelę dengė plonas kultūrinis sluoksnis. Viską čia

jau sunaikino arimai, apie ką liudija iki 1 m gylio nuarimų "laiptai" bei terasos Volupio slėnyje.

Antrajame papilyje rasta įdomesnės medžiagos. Š papilio kampe paminklo Mindaugui vietoje ištirtas 9,9 kv. m dydžio plotas. Jame rastos čia stovėjusio pastato liekanos. Tikslus pastato dydis nenustatytas, tačiau iš tyrinėjimo duomenų matyti, kad jis buvo ne mažesnis kaip 4x2,5 m. Pastatas buvo iš sukirstų rąstų, orientuotas 60-240° kryptimi, t. y. su 20° nukrypimu nuo bendros papilio orientacijos. Kultūrinis sluoksnis (apie 20 cm storio, pilkas degėsingas priesmėlis su molio tinko trupiniais) susidaręs tik pastato vietoje. Jame rasti keli gyvulių kaulai, žiestos keramikos šukių iš piliakalnio laikotarpio (XIII a.). Pastatas buvo sudegintas, o jo vieta užplūkta 10 cm storio molio sluoksniu. Molis užpildė ir vidinės sienos apatinio vainiko rąsto vietą, kuri gerai išryškėjo kaip daugiau negu 3,1 m ilgio, 10 cm storio ir 10 m pločio molio linija. Ant užplūkto molio atstatytas greičiausiai analogiškas pastatas. Jo kultūrinis sluoksnis labai apardytas arimų, šviesus, be žymesnių degėsių. Radiniai negausūs, panašūs į rastuosius apatiniame sluoksnyje.

Pastatas, sprendžiant iš kasinėjimų duomenų, buvo gynybinės paskirties. Tai savotiškas nedidelis kampinis bokštelis ar tvirčiau surėstas ir gynybai pritaikytas namelis. Pats papilys greičiausiai buvo apjuostas tik medine užtvara, kurios liekanos jau sunaikintos dirbant žemę. Geriau išlikusiame PR papilio pakraštyje, padarius pjūvį (10 kv. m), jokių žmogaus veiklos pėdsakų jau nerasta.

1993 m. rudenį, kasant duobę šiukšlėms antrajame papilyje esančiuose kolektyviniuose soduose, rastas molinis žiestas puodas (8 pav.). Jis matyt, buvo užkastas jau sudaužytas, nes iš surinktų 29 šukių puodo pilnai sudėti neįmanoma, nors jo matme-

nys ir forma nustatomi nesunkiai. Tai buvo 14 cm aukščio puodas pūstais peteliais, 16 cm skersmens anga ir 11 cm skersmens dugnu. Jo sienelių storis 8-11 mm, masė pilkai rusva su iki 2 mm skersmens akmenukų priemaišomis. Viršutinė puodo dalis ornamentuota negiliais keturkampiais 4x4 mm dydžio įspaudėliais, išdėstytais vienuolika eilučių. Radinys datuojamas XIII a.

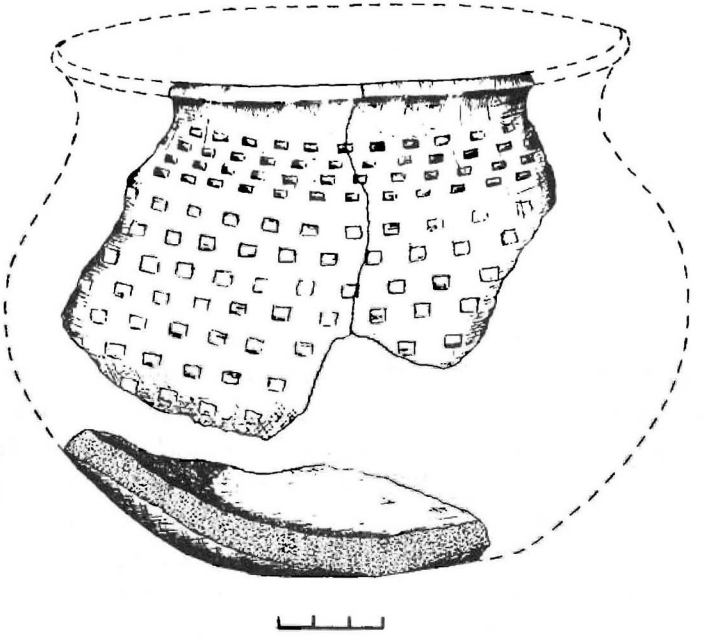

8 pav. Šeimyniškėlių II piliakalnio papilio puodas

Puodas surastas centrinėje papilio dalyje, kur jokių žymesnių kultūrinių sluoksnių nėra. Matyt, papilio užstatymas buvo padrikas ir gana retas.

Šeimyniškėlių archeologinių paminklų komplekso paviršius žvalgytas naudojant metalo detektorių. Jokių archeologinių radinių, išskyrus gausias XX a. II pusės metalines šiukšles, nerasta.

Per 4 tyrinėjimų sezonus sukaupti duomenys rodo, kad čia buvusį ir trumpai egzistavusį gynybinių įrenginių kompleksą labai suardė žemės dirbimas XX a. trečiajame-penktajame dešimtmečiuose. Tačiau ir skurdi archeologinė medžiaga kitų netiesioginių faktų visumoje rodo, kad Šeimyniškėlių piliakalnis galėjo būti Mindaugo pilies - Vorutos - vieta.

Vladas Žulkus

Birutės kalno gyvenvietė Palangoje

1993 m. KU IC tęsė senovinės gyvenvietės Birutės kalno P papėdėje tyrinėjimus. Ekspedicijoje dalyvavo Aarhaus (Danija) universiteto absolventas Jacob Tue Christensen. Buvo tyrinėtas vienas 65 kv. m plotas (Nr. XIII), kuris sujungė plotus VIII, X, XI, XII jų R krašte. Kasinėjimai leido susieti kultūrinio sluoksnio horizontus penkiuose plotuose, patikslinti anksčiau iš dalies atidengtų pastatų planus ir žymiai pakoreguoti sluoksnių datavimą.

Plote XIII buvo aptiktas iki 80 cm storio kultūrinis sluoksnis, kuriame išskirti 7 horizontai su statybos pėdsakais. Geriau išliko namų žymės horizonte 1 ir 3A. Be to, buvo rasti dar 4 įvairių laikotarpių pastatų molinių krosnių padai.